

Asia Laulun säkeen suoja

Hakija A

Annettu 31.3.2010

Tiivistelmä *Laulun säkeen käyttö mainostekstissä edellytti kääntäjän luvan.*

LAUSUNTOPYYNTÖ

Hakija A asiamiehenään varatuomari B pyytää 7.10.2009 saapuneessa kirjeessään tekijänoikeusneuvostolta lausuntoa seuraaviin kysymyksiin:

1. Loukkaako hakemuksessa kuvattu Ikea Oy:n (Ikea) menettely hakijan taloudellisia tekijänoikeuksia ”Peppi Pitkätossu” -käännökseen ja onko Ikean tekijänoikeuslain 57 §:n mukaisessa korvausvastuussa loukkauksesta suhteessa hakijaan?
2. Loukkaako Ikean menettely hakijan moraalisia oikeuksia,
 - a) kun tekijän nimeä ei ole ilmoitettu missään yhteydessä tai
 - b) kun lupaa käännöksen mainoskäyttöön ei ole erikseen sallittu?

Selostus asiasta

A on vuonna 1969 kääntänyt suomeksi ”Peppi Pitkätossu” -sävelteoksen sanoituksen. Alkuperäissanoitus oli ruotsinkielinen. Hakija katsoo, että sekä käännös että sen osat ovat itsenäisen ja omaperäisen luomistyön tuloksia ja siten tekijänoikeudella suojattuja. Käännös tunnetaan laajasti Suomessa niin lasten kuin aikuistenkin keskuudessa.

Hakijan tietojen mukaan Ikea on käyttänyt ”Heikun keikun” -nimisessä mainoskampanjassaan 5.–14.3.2009 hänen käännöstään. Käännöksen käyttämiseen ei ole kysytty lupaa. Myöskään A:n nimeä ei ole mainittu missään yhteydessä.

Hakijan tietojen mukaan Ikea on mainostanut ainakin 3.5.2009 ”Heikun keikun” -mainoskampanjaa Helsingin Sanomissa. Kyse on erilaisten huonekalujen ja kodin pientarvikkeiden mainostamisesta kampanjassa, joka on lanseerattu Peppi Pitkätossu -satuhahmon ympärille.

Mainoskampanjan nimi on hakijan mukaan otettu hänen käännöksestään. Kampanjan nimen ohella hänen käännöstään on myös käytetty ainakin mainoslauseessa ”Ikea on vinksinvonksin ja hinnat eikunkeikun”. Mainitut ilmaukset ovat lähes suoraa lainaa A:n käännöksestä. Hakijan mukaan vaikka Ikea ei käytäkään mainonnassaan koko käännöstä tai käännöksen yksittäistä säikeistöä sellaisenaan, ei voi välttyä suoralta miellelyhtymältä A:n käännökseen.

Käännöstä on A:n mukaan esitetty Ikean tavarataloissa mainoskampanjan aikana joko muusikoiden soittamana tai äänitepohjaisesti.

A:n mukaan Ikean menettely loukkaa hänen taloudellisia oikeuksiaan. Ikea ei ole kysynyt käännöksen käyttöön lupaa, eikä käyttäminen siten perustu asianmukaiseen käyttöoikeussopimukseen. A:lla on käännöksen tekijänä myös siihen liittyvät moraaliset oikeudet. Tekijän nimi tulisi ilmaista käytön yhteydessä. Lisäksi teoksen mainoskäytön on katsottu vakiintuneesti edellyttävän tekijän erillistä lupaa.

VASTINE

Ikea on 15.1.2010 päivätyssä vastineessa tuonut esiin seuraavaa:

Ikea ei ole käyttänyt Peppi Pitkätossu -laulua missään mediakampanjassaan. Ikealla oli maaliskuussa 2009 mainoskampanja, jossa käytettiin ilmaisia ”heikun keikun” ja ”vinksinvonksin”. Kyseiset ilmaiset ovat Ikean mukaan suomen yleiskieltä ja sellaisenaan tavanomaisia arkikielen sanontoja. Ikea tukee näkemystään viittaamalla myös siihen, että ilmaisujen laittaminen hakukoneeseen antaa suurehkon määrän erilaisia tuloksia. Ikean mukaan Kielitoimiston ylläpitämästä luettelosta voidaan havaita, että molemmat ilmaiset löytyvät sanaliittona suomen yleiskielestä.

Ikea katsoo edellä mainituilla perusteilla, että A:lla ei ole yksioikeutta yleiskielen sanoihin ”vinksin vonksin” ja ”heikun keikun” pelkästään sillä perusteella että hän on käyttänyt kyseisiä sanontoja Peppi Pitkätossu -laulun suomennoksessa. Ikea ei ole käyttänyt Peppi Pitkätossu -laulua tai sen sanoja kampanjansa yhteydessä. Ikea myös kiistää Peppi Pitkätossu -hahmon käyttämisen kampanjassaan.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeuslain (TekijäL, 404/1961) 55 §:n mukaan tekijänoikeusneuvosto antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta. Näiden lausuntojen luonne ei ole sitova. Tekijänoikeusneuvosto ei anna lausuntoja muiden lakien soveltamisesta.

Tekijänoikeudesta

TekijäL 1 §:n 1 momentin mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Säännös sisältää esimerkkiluettelon suojattavista teostyypeistä. Tekijänoikeussuojaa saavat esimerkiksi kirjalliset teokset.

Tekijänoikeudessa teoksella tarkoitetaan luonnollisen henkilön henkisen luomistyön tuotetta. Teokselta edellytetään, että sitä voidaan pitää tekijänsä luovan työn omaperäisenä tuloksena. Tällöin se niin sanotusti ylittää teoskynnyksen eli saavuttaa teostason. Suojan edellytyksenä ei ole muita erityisiä vaatimuksia. Ratkaisu teoskynnyksen ylittymisestä tehdään tapauskohtaisella harkinnalla. Tavanomaisena arviointikriteerinä on pidetty sitä, voisiko kukaan muu samaan työhön ryhtyessään päätyä samanlaiseen lopputulokseen.

Teostasovaatimusta on arvioitu eri tavoin riippuen teoslajista. Perinteisten kirjallisten ja esimerkiksi maalaustaiteen teosten osalta teostasovaatimusta voidaan luonnehtia alhaiseksi, koska ne usein jo itsessään ilmentävät tekijänsä persoonallisuutta. Lyhytkin runo tai vaikkapa iskulause voi olla periaatteessa tekijänoikeuden suojaama. Haarmann (Tekijänoikeus ja lähioikeudet, Helsinki 2005, s. 70) käyttää esimerkkinä Eeva Joenpellon romaanin nimeä "Neito kulkee vetten päällä", jota voitaneen pitää siinä määrin itsenäisenä ja omaperäisenä, että teossuoja tulee sen kohdalla kysymykseen. Haarmann pitää kuitenkin esimerkkiään enemmän poikkeuksena kuin sääntönä: "Mitä lyhyemmästä ilmaisusta on kysymys, sitä todennäköisempää on, ettei se ylitä niitä itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimuksia, joita tekijänoikeussuojan saaminen edellyttää" (Haarmann s. 70).

Tekijän moraalisisista oikeuksista säädetään TekijäL 3 §:ssä. Kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin, on tekijä ilmoitettava sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii. TekijäL 3 § 2 momentin mukaan teosta älköön muutettako tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tahi omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla, älköönkään sitä myöskään saatettako yleisön saataviin tekijää sanotuina tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

Tekijänoikeudella ei anneta yksinoikeutta ideoihin ja yleisiin periaatteisiin, vaan niiden teoksessa ilmenevään omaperäiseen ja luovaan ilmenemismuotoon.

Tekijänoikeuslain 4 §:n 1 momentti koskee jälkiperäisteoksia. Säännöksen mukaan sillä, joka on kääntänyt teoksen tai muunnellut sitä tahi saattanut sen muuhun kirjallisuus- tai taidelajiin, on tekijänoikeus teokseen tässä muodossa, mutta hänellä ei ole oikeutta määrätä siitä tavalla, joka loukkaa tekijänoikeutta alkuperäisteokseen.

Tekijänoikeusneuvoston lausuntokäytäntöä

Tekijänoikeusneuvosto aiemmassa lausuntokäytännössä ei lyhyitä ilmaisuja ole pääsääntöisesti pidetty tekijänoikeudella suojattavina teoksina. Tekijänoikeusneuvosto on katsonut, että tekijänoikeussuojan piiriin eivät ole kuuluneet ilmaiset "Aqua Seitsemisen lähdevesi" (TN 2004:13), "Puhdas Elämä Lapselle" (TN 2001:12), "Save the Wildlife" (TN 1995:16) eikä "Villi tyttö etsii iloista ja menevää miestä...kiinnostaako?" (TN 1992:15). Runoilijan nimeä ei pidetty tekijänoikeussuojaa nauttivana teoksena (TN 2003:13). Sanonnat "Lycka till", "Onks Viljoo näkyny?", "Aha" eivät saaneet tekijänoikeussuojaa (TN 1986:8), kuten ei myöskään teoksen nimi "Steissi" (TN 1992:7) eivätkä eräät sävelteosten nimet (TN 1998:3). Web-grafiikkaan sisältyneet tekstit "Hae tuote" ja "Hae tuotteet" eivät olleet tekijänoikeuslaissa tarkoitettuja kirjallisia teoksia (TN 2004:10), kuten ei myöskään neonvalolla toteutettu teksti "I love you" (TN 2004:11). Kirjan nimi "Aapponen" ei ole tekijänoikeudella suojattu (TN 2005:10).

Vastaukset lausuntopyynnössä esitettyihin kysymyksiin

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että jotta yksittäinen sana voisi saada tekijänoikeussuojaa kirjallisena teoksena, tulisi sen edustaa poikkeuksellisen korkeaa omaperäisyyden ja itsenäisyyden tasoa. Ilmaiset kuten "vinksin vonksin" tai "heikun keikun" (Ikea käyttänyt myös muokatussa muodossa "eikun keikun") eivät sellaisinaan täytä sitä poikkeuksellisen korkeaa omaperäisyyden ja itsenäisyyden tasoa, jota lyhyen ilmaisun tekijänoikeussuojalta on perusteltua edellyttää.

Tässä asiassa ei ole kyse siitä, että kyseisiä ilmaisuja olisi käytetty erillisinä, vaan siitä, että niitä on käytetty yhdessä. Ilmaisujen käyttäminen yhtäaikaaisesti luo selvemmän rinnastuksen käännostekstiin. Alkuperäisen käännoksen ja Ikean mainosten ilmaiset ovat jossain määrin sanamuodoiltaan erilaiset: alkuperäinen laulun käännoksen säe kuuluu "kaikki on vinksin vonksin tai ainakin heikun keikun". Kyseessä on lyhyehkö laulun säe, jossa esiintyy kaksi sanaliittoa, jotka luovat rytmisen vaikutelman. Lausetta on pidettävä itsenäisenä ja omaperäisenä. Kuka tahansa vastaavaan työhön ryhtyessään ei päätyisi samaan lopputulokseen. Tekijänoikeusneuvosto katsoo siten, että kyseinen säe on tekijänoikeudella suojattu. Sen käyttäminen sellaisenaan tai muunnetussa muodossa edellyttää tekijänoikeuden haltijan lupaa.

Ikean mainoslauseena käyttämä virke on ”Ikea on vinksin vonksin ja hinnat eikunkeikun”. On pidettävä selvänä, että sillä on ollut esikuvana A:n luoma käännösteksti, mikä sinänsä ei vielä tarkoita tekijänoikeuden loukkausta. Virke kuitenkin perustuu edellä mainittuun kahden sanaliiton itsenäiseen ja omaperäiseen yhdistämiseen samalla tavalla kuin alkuperäisessä säkeessä. Mainoslauseita varten on tapahtunut jossain määrin muuntelua, mutta virkkeen ydin on pysynyt samana luoden selvän samankaltaisuuden vaikutelman.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että hakija on tässä tapauksessa jälkiperäisteoksen tekijän asemassa. Tekijänoikeusneuvosto ei ota kantaa alkuperäisteoksen tekijän ja jälkiperäisteoksen tekijän väliseen suhteeseen.

Tekijänoikeusneuvoston vastaus hakijan esittämään ensimmäiseen kysymykseen, loukkaako Ikean menettely hakijan taloudellisia tekijänoikeuksia, on siten edellä mainituin perustein myönteinen. Kysymys siitä, onko Ikea tekijänoikeuslain 57 §:n mukaisessa korvausvastuussa loukkauksesta suhteessa hakijaan, on näyttökysymys joka edellyttää tuottamuksen ja korvauksen suuruuteen vaikuttavien olosuhteiden arvioimista. Nämä näyttökysymykset ovat viime kädessä yleisessä tuomioistuimessa ratkaistavia asioita.

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että mainoskäyttö itsessään ei tarkoita moraalisten oikeuksien loukkaamista. Kun teos saatetaan yleisön saataviin, on tekijän nimi ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti. Tekijänoikeusneuvoston käsityksen mukaan mainonnan alalla on yleistä, ettei nimeä ilmoiteta mainoksen yhteydessä. Alan tavalla ei kuitenkaan ole tässä tapauksessa merkitystä, sillä teosta on käytetty ilman lupaa eikä tekijällä ole ollut tilaisuutta arvioida teoksen käyttöä myöskään isyysoikeuden näkökulmasta. Koska tekijän nimeä ei ole mainittu, on siis taloudellisten oikeuksien lisäksi tässä tapauksessa loukattu myös tekijän TekijäL 3 §:n mukaista isyysoikeutta.

..

Puheenjohtaja

Marcus Norrgård

Sihteeri

Mikko Huuskonen

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Marcus Norrgård (puheenjohtaja), Eija Hinkkala, Ismo Huhtanen, Tuula Hämäläinen, Teemu Kalliala, Martti Kivistö, Mari Lampenius, Elina Mäntylä, Kirsi-Marja Okkonen, Anne Salomaa, Pekka Sipilä, Katariina Sorvari, Markku Uotila ja Martti Virtanen.